

Rīgā, 12.11.2021

Lauku filtrs kā risinājums līdzšinējai nespējai atbildēt uz lauku iedzīvotāju vajadzībām

Iedzīvotāju skaita samazināšanās Latvijas lauku teritorijās ir viena no augstākajām Eiropā, arī ierobežota vai vajadzībām neatbilstoša pakalpojumu pieejamība un infrastruktūra ir laukus raksturojoša situācija. Līdzīgu izaicinājumu mazināšanai un lauku iedzīvotāju vajadzībām atbilstošu politiku īstenošanai daudzās Eiropas Savienības valstīs tiek īstenots koncepts „lauku filtrs” – pieeja rīcībpolitiku izvērtējumam, lai noteiktu to ietekmi tieši uz lauku teritorijām, salīdzinot ar ietekmi uz citām teritorijām. Arvien aktīvāk izskan aicinājumi šo pieeju ieviest centralizēti visas Eiropas mērogā, mudinot uz šādu rīcību arī Latvijas politikas veidotājus un īstenotājus.

„Lauku iztukšošanās ir izaicinājums visā Eiropā – īpaši jauni cilvēki pārceļas projām no laukiem, tāpēc, šķiet, nekorekti, ka, piemēram, 2014. līdz 2020. gada plānošanas periodā tikai 7% no Eiropas Sociālā fonda ir ieguldīti lauku teritorijās, kas ir daudz par maz no tā, kas būtu nepieciešams, lai spētu reaģēt uz minēto izaicinājumu,” tā par nepieciešamību risināt esošos izaicinājumus norāda Eiropas Reģionu komitejas pārstāvis Džillaume Kross (*Guillaume Cros*)¹. Viņš akcentē, ka ir nepietiekoši lauku vajadzības risināt tikai ar Lauku attīstības programmu. Līdzīgi arī Eiropas reģionu komitejas analīze apliecina, ka Eiropas Savienības budžeta ieguldījums lauku teritorijās, ir neatbilstošs to nozīmībai un esošajam devumam.

Politiku īstenošanai lauku teritorijās ir dažādi izaicinājumi. Pirmkārt, mazais iedzīvotāju blīvums un attālums nozīmē, ka pakalpojumu izmaksas laukos var būt lielākas nekā pilsētās, līdz ar to pakalpojumu izmaksas uz vienu iedzīvotāju ir augstākas un ir nepieciešami citādi pakalpojumu nodrošināšanas modeļi. Daudzkārt lauku iedzīvotāju vajadzības, prioritātes un potenciāls ir atšķirīgs no pilsētas iedzīvotāju, tas rada gan nebijušus izaicinājumus, gan jaunas iespējas. Treškārt, mūsdienās lauku teritoriju attīstību, t.sk. ekonomisko, ietekmē dažādu nozaru politikas. Vēsturiski uzturētais priekšstats par laukiem kā primāri lauksaimniecību, neatbilst šodienas realitātei. Lai arī pakāpeniski tas tiek izprasts un apzināts, tomēr starpnozaru pieeja lauku teritoriju attīstības sekmēšanai ir ļoti problemātiska, tamdēļ ir būtiski mazināt silo efektu, t.i., sadarbības trūkumu, komunikācijas pārrāvumus, neefektīvu rīcību un darbu dublēšanu, starp dažādām ministrijām, iestādēm un reģioniem. **Patiesu teritoriālo kohēziju** dažādu politiku īstenošanas rezultātā var sasniegt tikai tad, ja izvērtē uz dažādām teritorijām radīto politiku ietekmi un to īstenošanu pielāgo cilvēku vajadzībām.

Lauku filtrs (angliski - *Rural Proofing*) ir process, kas nodrošina, ka visas rīcībpolitikas tiek rūpīgi un objektīvi pārbaudītas, lai noteiktu, vai šo politiku īstenošanas rezultātā, pastāv vai nepastāv atšķirīga ietekme uz lauku teritorijām to specifisko īpašību dēļ, salīdzinot ar ietekmi uz citām teritorijām². Lai arī terminu „lauku filtrs” plašāk izmanto tikai pēdējos gados, daudzviet tas jau ir integrēts nacionālajās lauku attīstības programmās vai ieviesta kā rekomendējoša, bet brīvprātīga publisko iestāžu iniciatīva.

Lauku filtra izmantošanai nepieciešama sistēmiska un dinamiska pieeja. Sistēmiska, jo ir ļoti nozīmīgi pastāvīgi veidot sinerģijas starp visām politikām, piemēram, gadiem veiktie **ieguldījumi darba vietu radīšanā uzņēmumos var tikt iznīcināti, kad tiek pieņemts lēmums slēgt vietējo lauku skolu**³.

¹ https://enrd.ec.europa.eu/sites/default/files/enrd_publications/publi-enrd-magazine07-2017-en.pdf

² <https://www.executiveoffice-ni.gov.uk/>

³ https://enrd.ec.europa.eu/sites/default/files/enrd_publications/publi-enrd-magazine07-2017-en.pdf

Dinamiska, jo ar šīs pieejas lineāru un vienveidīgu īstenošanu nav pietiekami – tas ir pastāvīgi dažādos apstākļos un dažādās formās izmantojams koncepts, pielāgojot tā izpildes apjomu un fokusu konkrētajam gadījumam, lai sekmētu veiksmīgāku koncepta izmantošanu.

Lauku filtrs ir instruments, kas iekļauj ciklu ar vairākiem soļiem: jaunas vai īstenošanā esošas izvērtējamās politikas iespējamās tiešās vai netiešās ietekmes identificēšana lauku teritorijās, atbilstoša šīs ietekmes novērtējuma veikšana un politikas pielāgošana, lai nodrošinātu, ka tā atbilst lauku teritoriju vajadzībām. Ikvienā šī procesa daļā ir jāņem vērā katra jautājuma specifika⁴. Ikvienā šī procesa daļā ir jāņem vērā katra jautājuma specifika.

Piemēram, Lielbritānijā tas tiek izmantots jau vairāk kā divas dekādes, bet Somijā - kopš 2009.- 2013. gada plānošanas perioda. Pirms pieciem gadiem - 2016. gadā lauku filtrs kā „sirds politikām, kas skar lauku attīstību nākotnē” tika ietverts Korkas deklarācijā 2.0, norādot, ka nepieciešams “sistemātiski pārskatīt citas makro un nozaru politikas caur lauku „lēcu”, ņemot vērā iespējamo un faktisko ietekmi uz nodarbinātību laukos, izaugsmes un attīstības perspektīvām, sociālo labklājību, kā arī lauku teritoriju un kopienu vides kvalitāti”⁵.

Somijā “lauku filtra” pieeja jau ir aprobēta, un tas ļauj esošās politikas iedalīt „šaurajā” un „plašajā” lauku attīstībā. Šaurajā ietverot politikas, kas primāri un mērķtiecīgi paredzētas tieši lauku teritorijām, piemēram, Lauku attīstības programma, savukārt plašās lauku attīstības politikas ir tās, kas attiecināmas uz visu valsti, bet tās vienlaikus ir kritiski nozīmīgas lauku teritoriju dzīvotspējai, kā piemēram, izglītības, veselības un transporta. Lauku filtrs palīdz veidot sasaisti starp šīm „šaurajām” un „plašajām” politikām. Daudzās valstīs, kurās politikas plānošanā un novērtēšanā tiek izmantots lauku filtrs, norāda, ka tas ir nozīmīgs instruments, jo nodrošina **horizontālu un sistemātisku pieeju**, tā sekmējot teritoriālo kohēziju, t.sk. reaģējot uz lauku telpas vajadzībām. Vienlaikus lauku filtra pielāgošana var būt ļoti dažāda, ieskatam salīdzinām pieejas īstenošanu Anglijā un Somijā:

Anglija	Somija

⁴ <https://www.euromontana.org/wp-content/uploads/2014/08/2017-06-29-Rural-Proofing.pdf>

⁵ https://enrd.ec.europa.eu/sites/default/files/cork-declaration_en.pdf

Lauku filtra pieejas izmantošana plānošanas struktūrā

Anglijā 2000. gadā pieeja tika ieviesta kā obligāta prasība.

Nosacījums ir vairākkārt atjaunots, un ir pilnveidota institucionālā kārtība, ietverot procesu uzlabojumus un reaģējot uz mainīgajām publiskās pārvaldes struktūrām.

Pakāpeniska uzsvāru maiņa uz integrēšanu, lai nodrošinātu, ka politikas tiek pielāgotas vietējām vajadzībām, neatkarīgi no tā, vai tās ir lauku vai pilsētu, izmantojot lauku filtru kā mehānismu tā sasniegšanai.

Somijā pieeja ieviesta kā brīvprātīga iniciatīva un integrēta kopš 2009.-2013. gada Lauku attīstības programmas.

Spēcīgs politisks atbalsts kopš ieviešanas sākuma

Ministrijām sniegtas rekomendācijas izmantot lauku filtru politiku izstrādes procesā un lēmumu pieņemšanā, īpaši, kad politikām plānota reģionāla ietekme

Lauku filtra piemērošanas cikli - konceptuāli līdzīgi, tomēr ar atšķirīgām intensitātēm katrā posmā

Pirmais posms ietver pierādījumu pārskatīšanu un notiek diskusijas ar ieinteresētajām personām, lai noteiktu, vai politika ietekmē lauku teritorijas.

Otrajā posmā tiek apsvērts ietekmes mērogs un tas, vai tas atšķiras pilsētās un lauku teritorijās.

Ja ir identificēts, ka pastāv vai ir sagaidāma atšķirīga ietekme un tā tiek uzskatīta par pietiekami lielu, lai būtu vērts to mazināt, trešajā posmā ir jāapsver, kā politiku un tās īstenošanu varētu pielāgot lauku teritorijām.

Ceturtais posms ir nepārtraukta politikas ietekmes uzraudzība un novērtēšana, kā arī iespējamo turpmāko pielāgojumu izskatīšana.

Pirmais ir sagatavošanās posms, veicot esošās situācijas analīzi. Šis ir nozīmīgākais posms, jo tieši izstrādes posmā pirms lēmumu pieņemšanas, ir jāliek uzsvārs jāliek uz lauku filtru.

Otrais posms ir apzināto datu analīze un lauku filtra izmantošanas rezultātu dokumentēšana, novērtējot politikas ietekmi uz lauku teritorijām.

Noslēdzošais posms ir telpisko datu izmantošana.

Somijas eksperti norāda, ka lielākā kļūda būtu izmantot lauku filtru kā birokrātisku vingrinājumu, norādot, ka tā sistemātiska izmantošana ir bijusi jo īpaši nozīmīga reformu ieviešanas procesos, t.sk. vietējā mērogā. Zviedrijas pieredze liecina, ka lauku filtra efektīvai ieviešanai neieciešams patiens valdības mandāts un zināšanās balstītas sistēmas izveide, kas ļauj ne vien nodrošināt sistemātisku novērtējumu par lēmumu un politiku ietekmi uz lauku teritorijām, bet arī nodrošināt stimulu uzlabot izpēti un palīdzēt veikt zināšanu uzkrāšanu. Arī Francijā pēdējos gados uzsākta lauku filtra īstenošana ar nozīmīgu izaicinājumu - kā centralizētā valstī nodrošināt savstarpēju koordināciju un procesu sinhronizāciju dažādos līmeņos.

Hanna-Mari Kuhmonena no Somijas Lauku politikas padomes rekomendē lauku filtru izmantot visos līmeņos (valsts, reģionālā, nacionālā), ieviešot uz vietu vajadzībām balstītus attīstības risinājumus un jautājumus kā būtisku prioritāti⁶. Šādas – vietas vajadzībās un unikālītātē balstītas pieejas nozīmība ir pamatā arī pirms gada apstiprinātajā „**Teritoriālās attīstības darba kārtībā 2030**” (Territorial Agenda 2030)⁷, savukārt lauku filtrs ir kā viens no trīs būtiskākajiem īstenošanas mehānismiem 2021. gadā Eiropas Komisijas publikotajā **Eiropas ilgtermiņa vīzijā lauku teritorijām 2040. gadam**⁸, rekomendējot to ietvert ikgadējos dalībvalstu īstenošanas progresu ziņojumos.

Lauku filtrs nav zelta risinājums vai jauna politika, bet gan papildu metodika/instruments, kas ļauj politikas plānošanas un īstenošanas procesā labāk ņemt vērā lauku teritoriju realitāti. Arī Latvijā tas ļautu labāk

⁶ <https://www.euromontana.org/wp-content/uploads/2017/06/Presentation-by-Hanna-Mari-Kuhmonen.pdf>

⁷ <https://territorialagenda.eu/lv/>

⁸ https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/strategy/strategy_documents/documents/ltvra-c2021-345_en.pdf

pielāgot ar lauku telpu tiešā veidā saistīto politiku un investīciju ieguldījumus, no kuriem tikai daļa ir ietverta Lauku attīstības programmā, bet liela daļa – Reģionālajā attīstībā, tāpat ļoti nozīmīgi ir jautājumi, kas atrodas Izglītības un zinātnes ministrijas, Ekonomiskā ministrijas, Satiksmes ministrijas un citu nozaru ministriju pārraudzībā.

Lai arī Latvijas Nacionālajā attīstības plānā 2021. - 2027. gadam viens no stratēģiskajiem mērķiem ir **reģionālā attīstība** ar mērķi „(..) lai reģionu teritoriju pievilcība un spēja aktīvāk piedalīties valsts vispārējā ekonomikas izaugsmē nodrošinātu iedzīvotāju labklājību”, tomēr projektā “Par Eiropas Savienības fondu 2021.–2027. gada plānošanas perioda darbības programmā” (turpmāk – DP) specifiskajos atbalsta mērķos, kas nosaka finansējuma sadali, lauku teritorijas nav prioritāte, gluži pretēji – daudzu mērķu īstenošana plānota pilsētās un to funkcionālajās teritorijās.

Kohēzijas politika, “pateicoties” reģioniem un lauku teritorijām, kurās ir zemāks IKP⁹, ļauj Latvijai saņemt proporcionāli lielāku Kohēzijas finansējuma aploksni salīdzinot ar rietumvalstīm, tomēr finansējumam nonākot iekš Latvijas robežām, kohēzija – atšķirību samazināšana, šķietami vairs nav prioritāte. Vienlaikus nevienlīdzība starp Rīgu un pārējiem Latvijas reģioniem pieaug, īpaši būtiskas ir ekonomiskās atšķirības, kas saistītas gan ar ienākumu nevienlīdzību, gan ar mājokļu pieejamības jautājumiem, tāpat ļoti nozīmīgas atšķirības ir arī reģionu ietvaros starp pilsētu un lauku teritorijām. Reģionālā nevienlīdzība, kā viens no nozīmīgākajiem izaicinājumiem, norādīts arī Eiropas Semestra rekomendācijās. Vadošās iestādes viedoklis ir fondu ieguldījumus koncentrēt attīstības centros, kur dzīvo lielākā daļa Latvijas iedzīvotāju un darbojas vairums uzņēmēju, lai sniegtu lielāku pozitīvo efektu reģionālo attīstību mazināšanā, savukārt ieguldījums lauku telpā tiek definēts kā atbalsta sadrumstalošana. Tādējādi tiek plānots, ka centros tiks nodrošinātas darba vietas un kvalitatīvi pakalpojumi iedzīvotājiem gan attiecīgajā pilsētā, gan tai piegulošajā lauku teritorijā. Kā nodrošināt to, ka centros esošās darbavietas un pakalpojumi ir pieejami arī cilvēkiem laukos un kā rīkoties tiem, kas vēlas arī strādāt laukos?

Uzsvars uz pašvaldību programmām un reģionāliem projektiem ES fondu finansējuma sadalē liek domāt, ka Latvijas lauku iedzīvotājiem katrā vietā būtu individuāli jāveido un jāmeklē inovatīvi risinājumi, kas ļautu nodrošināt dzīves kvalitāti, piemēram, saņemt pakalpojumus. Lai arī aktīvas kopienas jau šobrīd to dara, piemēram, veidojot viedo ciemu iniciatīvas, tam ir nepieciešams atbalsts gan ideju izstrādei, gan šo pakalpojumu pielāgošanai, kā arī apzināta ietekmes novērtēšana – lauku filtra pielāgošana, kas ļautu identificēt patieso šādas politikas un plānoto ieguldījumu ietekmi.

Pakalpojumiem jābūt pieejamiem atbilstoši taisnīgai pieejai, t.i., jābūt pielāgotām pamatotā, ne identiskā veidā. Tas nenozīmē, ka lauku teritorijās jābūt identiskiem resursiem kā pilsētās, bet gan, ka politikās ir ietverta atbilstoša proporcionalitāte, ņemot vērā lauku telpas unikālo specifiku. Piemēram, ja lauku teritorijā nepieciešams sabiedriskā transporta pakalpojums, taisnīga pieeja nozīmētu, ka arī lauku iedzīvotāju vajadzībām ir risinājums, savukārt vienāda pieeja – ka laukos sabiedriskais transports kursētu ar tādu pašu regularitāti un maršrutu blīvumu kā pilsētās, pat ja tas tādā apjomā nav nepieciešams. Lauku filtrs palīdz identificēt un veidot taisnīgu pieeju, kur politikas ieguldījums ļauj taisnīgā apjomā reaģēt uz visu – gan pilsētas, gan lauku iedzīvotāju vajadzībām.

Fils Hogans, bijušais Eiropas Komisijas lauksaimniecības un lauku attīstības komisārs norāda, ka „lauku filtrs” sniedz iespēju sadzirdēt un ņemt vērā lauku iedzīvotāju vajadzības, izstrādājot politikas un veidojot budžetus. Viņš norāda, ka lauku filtrs ļauj ne tikai novērtēt potenciālo ietekmi, bet arī modelēt shēmas un stratēģijas, kas virzītas uz esošā potenciāla piepildīšanu, īstenojot inovatīvus, ilgtspējīgus un iekļaujošus risinājumus.

Kamēr esam gandarīti, ka attīstītākās ES dalībvalstis atzīst Kohēzijas finansējuma piešķiršanu Latvijai ar salīdzinoši zemu iedzīvotāju blīvumu, pagaidām daudz bažīgāks šķiet Latvijas iekšējais kohēzijas dalījums. Piesardzīgi ceram, ka vismaz jaunā plānošanas perioda finansējuma sadales noteikšanā Latvijas pašvaldību attīstības programmas, IKP un citi kritēriji ietvers arī lauku iedzīvotāju vajadzības. Ir būtiski, lai lēmumi tiek pieņemti apzinot un izvērtējot to potenciālo ietekmi uz lauku teritorijām jau uzsākšanas fāzē un tās netiktu izslēgtas no potenciālā atbalsta. Atsaucoties Eiropas Komisijas aicinājumam un novērtējot lauka filtra

⁹ https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/how/is-my-region-covered/

veiksmīgo pielietojumu citviet Eiropā, kur sociālekonomiskās nevienlīdzības un iedzīvotāju aizplūšanas rādītāji laukos ir labāki kā Latvijā, ir būtiski nekavēties un ieviest to arī Latvijā jau šobrīd.

Kontaktinformācija

Anita Seļicka, Latvijas Lauku forums

Tālruna numurs: +371 28855427

E-pasta adrese: info@laukuforums.lv

Latvijas Lauku forums ir nacionāla mēroga organizācija, kas apvieno 86 organizācijas visos reģionos. LLF misija ir veicināt Latvijas lauku līdzsvarotu attīstību, lai Latvijas lauki kļūtu par vietu, kur dzīvo apmierināti cilvēki, kuri savā dzīves vietā spēj realizēt ekonomiskās un sociālās vajadzības. Vairāk: laukuforums.lv.

Kultūras ministrija

Sabiedrības integrācijas
fonds

Materiāla izstrādi finansiāli atbalsta Sabiedrības integrācijas fonds no Kultūras ministrijas piešķirtajiem Latvijas valsts budžeta līdzekļiem. Par raksta saturu atbild biedrība „Latvijas Lauku forums”.